

Martinovičeva interpretacija Kettejeve lirike

Juraj Martinović: *Poezija Dragotina Ketteja*. (Poslovenil: Franc Drolc.) Slovenska matica v Ljubljani 1976. 251 + (IV) str. (Razprave in eseji 20.) (Ob obletnici pesnikovega rojstva.)

V zbirki Razprave in eseji je pod konec lanskega leta pri SM izšla monografija Poezija Dragotina Ketteja; napisal jo je sarajevski univerzitetni profesor Juraj Martinović, nedvomno eden najzanimivejših in najustvarjalnejših neslovenskih slovenistov.

Sploh se je v lanskem »jubilejnem« letu naše »moderne« slovenskemu bralcu predstavila jugoslovanska neslovenska slovenistika z znanjem in ambicijami, ki kažejo na opazen ustvarjalni vzgon te vede zunaj slovenskih kulturnih središč: najprej s prispevki na simpoziju o Ivanu Cankarju (julija 1976 sta ga organizirali ljubljanska filozofska fakulteta in SAZU), potem z obsežno cankarološko študijo beograjske slavistke Marije Mitrović (izšla pri založbi Lipa pod naslovom Cankar in kritika, malo poprej tudi v Beogradu) in končno s pravkar omenjeno Martinovičevo monografijo o Ketteju. Zlasti obe monografiji sta izdelani znanstveno resno in temeljito, tako da je njuna edina »jubilejna« lastnost le objavitev ob praznični priložnosti, ko so običajni založniški pomisleki ob manj komercialnih tiskih pač manj intenzivni.

Kakor napoveduje že naslov našega zapisa, bi se poročevalec to pot na kratko zastavil pri Martinovičevi razpravi, ki jo njen avtor sam sicer označuje za »subjektivno interpretacijo Kettejeve poezije«. Beseđilo z obsežno dokumentacijo in z metodo, ki še zdaleč ni izključno hermenevitična, navsezadnje tudi po genezi, saj je bilo izdelano kot doktorska disertacija (torej tudi kot dokaz o obvladovanju vsakršnih tehničnih postopkov iz območja literarne vede), seveda presega raven poljubne hermenevtike, kakor bi morda kdo razumel avtorjevo samooznako. Najmanj, kar je mogoče v zvezi z njo zatrđiti, je, da je zelo sistematična »subjektivna interpretacija«; in to ne le v območju osebnih podmen, marveč enako v upoštevanju vsakršnih trditev, ugibanj in sistemov pa faktografij, ki so se v zvezi s Kettejevo liriko in njenim umevanjem v slovenski literarni vedi doslej pojavile. To daje Martinovičevemu osebnemu dojemanju upoštevanja

vredno mero širše, manj osebne, recimo objektivizirane veljavnosti.

Mnoštvo problemov, ki se jih je lotil, je preobilno, da bi jih zdajle kazalo prešteti; tako naj pač obrisno rekonstruiramo samo temeljno shemo, konstrukcijo teze oz. razprave. — Razgled po njej bi bil takle: Potem ko je pregledal slovenske literarnozgodovinske odzive na Kettejevo poezijo in v njih uzrl precejšnjo obremenjenost inertnih ocen, ki se za ta del vlečejo še iz pesnikove generacije, je avtor sklenil nanovo, neobremenjeno ovrednotiti Kettejevo poezijo kot »relativno samostojno totalnost, ki je ustvarjena na podlagi lastnih zakonitosti«; nastale časovne razdalje od nastanka te poezije do danes mu to omogočajo, saj iz subjekta postopoma, grobo rečeno, le delajo objekt.

Točka, iz katere potem preseka hermenevitični circulus vitiosus, je opredelitev slovenske meščanske družbe konec 19. stoletja; ta naj bi bila po svoječasni oceni Janka Kosa urejena in zaprta, z jasnimi ideali in vrednotami, torej vsaj po težnji in videzu harmonična, skladna. Kette se je skušal kot pesnik s takšno družbo homologizirati; tako se v njegovi poeziji že spočetka, deloma še v skladu z njegovo naravo, pojavlja kot temeljna ideja misel o harmoniji v človeku in njegovem svetu. Pogoj za doseženje ustrezne harmoničnosti pa je nekakšna narurna človekova elementarnost, skladnost z naravo, ki je z intuicijo, brez intelektualnega posredništva, zmožna slutiti tudi metafizično, ozadno resnico, smisel konkretnemu, navidezno samemu zase obstoječemu, čutno dojemljivemu svetu. Vendar meščanska družbena stvarnost pa šolanost oz. intelekt omenjeni temeljni pogoj za doseženje popolne skladnosti zmeraj sproti blokirata; intelekt ni elementarnost, enako ne družbene konvencije. (V Martinovičevi interpretaciji kot orodje na tem mestu inteligentno in obenem jasno zazveni znana strukturalistična opozicija ali binom natura-kultura.) Iz takšnega razmerja se poraja čedalje naporenejše stanje: inteligentnejši ko je duh, bolj ko je vpet v družbeno stvarnost, jasnejše in obenem nedosegljivejša se mu kaže narurna prvinskost kot življenjski smoter. Lirski subjekt v Kettejevi poeziji je tako čedalje huje polariziran v ambivalentnem smislu: pogoj za intenziviranje enega pola (npr. vere, navdih) je okrepitev drugega, toda hkrati se obadva s tem tudi čedalje huje izključujeta. — Dokler je npr. narava zaznavna in zapisovana pozitivistično/

opisno, realno, objektivistično, v njej ni mogoče odkrivati ničesar razen njene eminenčnosti, nobenega življenjskega ali obstojnega smisla; ustrezno odkritje je mogoče šele potem, ko nastopi navdih (zoper razum in obenem kot pomoč razumu). Šele navdih poprejšnji zapis funkcionalno spremeni v simbol, poln religioznega, panteističnega sporočila. Bolj ko sili duh v odkrivanje resnice, hujši in neznosnejši je po logiki ambivalentnih razmerij konflikt v liriki, večja, napornejša je ustvarjalna napetost, obsedenost. V trenutkih ekstremne polariziranosti (npr. poleti 1898) je zato lirski »produkcija« naravnost eruptivna. — Ko bi resnična poezija prenesla koherentno filozofski, idejno ali kar ideološko zaprt sistem, vseh teh težav Kette ne bi imel. Pomenska »odprtost« kot pogoj za poezijo se torej pri Ketteju nazorno kaže prav v ambivalentnosti duha in navdih, realnega in metafizičnega, na slogovni ravni simbola in opisa, uvajenega in enkratnega itd.

Taista ambivalentnost, ki sicer večkrat prehaja tudi v dialektiko, je opazna na vseh temeljnih ravneh Kettejeve lirike, torej je njena osnovna zapoved, njen zakon, njeno gonilo. Na primer: erotično razmerje med moškim in žensko je najprej, po naravi, stvar čutnosti, realnosti. Kakor hitro pa se mu skuša ugledati smisel, njegovo temeljitejšo resnico, ga je treba spiritalizirati, poduhoviti. Intenzivnejše ko je iskanje tega smisla, bolj je ljubezen vizija in oddaljena od naturnosti, realnosti. In obratno: bližja ko je naradni čutnosti, dlje je od lastnega smisla. Ali: da bi človek uresničil idejo absolutne harmonije z intuitivnim spoznanjem metafizične resnice in lepote, mora preseči ali kar zavreči svoj lastni prirojeni racionalizem; razum je pač zavora vsakršnemu intuitivizmu, pravo bistvo stvari pa je zaznavno le v trenutkih najčistejše emocionalnosti (Bog v ciklu Moj Bog je metafora za takšen trenutek popolne harmonije/resnice vsega).

Opisane temeljne ambivalentnosti kot ustvarjalne, doživljajske spodbude ni Kette nikdar presegel; čeprav poslednja dva cikla Novi akordi in Na molu San Carlo dajeta slutiti, da je bil na pragu ustvarjalne sinteze, ki se je poskušala utemeljevati prav na preseženju takšne ambivalentnosti.

Povzetek obsežnega in podrobnega Martinovičevega dela, ki se spotoma največkrat sklicuje na Zdravca, Nika Grafenauerja, Paternuja (kar zadeva Kettejevo koreninjenje v literarni tradiciji, predvsem

v Jenku in Prešernu), Koblarja, Mahniča, Bernika in še nekatere druge, bi bil, da je Kettejeva pesniška zanimivost čisto druga, kakor pa smo tega navajeni iz naše literarne zgodovine. Sicer je njegova lirika za slovensko literaturo res bolj organsko zaključevanje starega, tradicije, bivšega, obstoječega kakor pa inovacijska pustolovščina, toda obenem je po svoji naravi, s svojo ambivalentno razčlenjeno notranjostjo sama spet karseda organsko spodbujala oblikovalne postopke, ki so vedli iz realistične deskripcije ali porealistične impresije v simbol/simbolizem. Stalna težnja po preseganju imanentnega in težnje v transcendenčno je morala »podtikati« realnosti (na slogovni ravni recimo opisu) mnogoobrazne, nenavadne, kar se da subjektivne, v posebnem smislu »religiozne« pomene (kakršne pozna simbolizem). Tako je Kettejeva vloga v slovenskem literarnem razvoju predvsem vloga organskega prehoda iz realizma v novo romantiko, avtohtonega in avtentičnega; za ta del je mnogo bolj evolutivnega kakor revolucionarnega značaja. Kar zadeva imanentno vrednost Kettejeve lirike, pa ta spet ni le v mnogo poudarjanem iskanju absolutne resnice, Boga, marveč v nenehnem bolečem, krčevitem naporu med imanenco in transcendenco, nad zemeljskim in »božjim«, realnim in idealnim, čutnim in absolutnim, realizmom in simbolizmom. To je, kar zmeraj znova »dela« njegovo poezijo, in to je tudi cena njegove poezije.

Na vsak način zanimiva in duhovita teza, ki je v razpravi tudi logično, s podrobno dokazovalno logiko, verjemljivo in sklenjeno uresničena. Martinović si je pri njeni izpeljavi pomagal z različnimi metodami, od dobro obvladane slogovno interpretacijske do filozofsko hermenevitične (ki je zastopana zlasti v končnem učinku), vmes ne zanemarija niti klasične literarnozgodovinske polemike in razbiranja doslejšnjega znanja; potemtakem je metodološko domisel in dinamičen. Izid je na koncu takšen, da mimo njega slovenska literarna veda posledaj pač ne bo mogla. — Kar do neke mere vseeno moti razbiranje sicer logično in konsekvентno izdelanega sporočila, je precej težaven stil, ki ga sem in tja obremeni še kakšna (sicer res redka) terminološka nejasnost. Težko ali domala nemogoče je sicer oceniti, ali gre na račun originala ali prevoda, toda beseda »narod« npr. v slovenski rabi 19. stoletja nikakor ni bila enoznačna v smislu »nacija«, marveč celo pogosteje zaznamuje »ljudstvo«. Ko je potem Kette v predavanju o

poeziji rekel, da »smo kolikortoliko pokvarjeni, narod ne še tako...«, bi trditev zvenela skoraj nerazumljivo, če »narod« v tem primeru ne bi bil »ljudstvo« (v monografiji se uporablja samo izraz narod). Nekaj malega podobne zamere bi sem in tja veljalo tudi kakšni prenašli zadovoljivi s to ali ono obstoječo oceno (npr. z uvodno Kosovo o slovenski meščanski družbi 19. stoletja, pa kakor je že duhovita). — Ampak kaj, menda celo svetniki grešijo vsaj po sedemkrat na dan — pa ne bi smel znanstvenik, če je še tako resen! Take drobnarije se zmeraj dogajajo. — Celoten vtis pa je namreč takšen, kakor smo že zapisali: dragocen, resen, ambiciozen, temeljit prispevek slovenski literarni zgodovini; daleč nadpovprečna znanstvena legitimacija sarajevskega slovenista pred slovenskim občinstvom.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovaško-slovenski slovar

Viktor Smolej: Slovaško-slovenski slovar. (Slovensko-slovinský slovník.) DZS, Ljubljana 1976. 447 str.

Ob koncu l. 1976 je izšel od vseh, ki se zanimajo za slovaški jezik in kulturo, težko pričakovani Slovaško-slovenski slovar. Sestavil ga je profesor Viktor Smolej, ki že vrsto let kot lektor za slovaški jezik in prevajalec posreduje stike s slovaško kulturo. S sestavo slovarja je opravil zelo potrebno in koristno delo, ki zasluži vse priznanje.

Iz avtorjevih uvodnih besed izvemo, da je bila prvotna zamisel izdati slovaško-slovenski in slovensko-slovaški del v eni knjigi. Kasneje se je založba v skladu z uveljavljenim načelom za izdajanje dvojezičnih slovarjev odločila, da izda posebej slovaško-slovenski in posebej slovensko-slovaški slovar. Slovensko-slovaški del naj bi pripravil tedanji lektor za slovenski jezik v Bratislavi dr. Viťazoslav Hečko. Avtorja sta se dogovarjala z Državno založbo Slovenije in s Pedagoško založbo v Bratislavi, ki pa je svoje sodelovanje pri tem kmalu odpovedala. DZS je prevzela izdajo sama. Po nenadni Hečkovi smrti je tudi delo za slovensko-slovaški slovar prevzel prof. Viktor Smolej. Lahko upamo, da bo mo v nekaj letih uvrstili na knjižno polico k Slovaško-slovenskemu slovarju še Slovensko-slovaški slovar.

Po uvodnih besedah navaja avtor navodila za uporabo slovarja, seznam kratih in okrajšav, slovaško abecedo in vire, ki so mu bili v pomoč pri sestavljanju slovarja. Čisti slovarski del obsega 410 strani malega slovarskega formata v dveh kolonah. Na koncu je na 23 straneh nekaj poglavij iz slovaške slovnice.

Gesla so urejena po abecedi in nimajo podgesel; vsak leksem je slovarska enota zase. Nekaterim geslom so poleg razlag oziroma slovenskih sinonimov dodane in pojasnjene besedne zveze, fraze in reki.

V poglavju »Navodila za uporabo slovarja« pojasnjuje avtor izbor besed, sprejetih v slovar, kakor mu ga je narekoval dani obseg. Opustil je navajanje abstraktnih samostalnikov na -st' in -stvo; samostalniki, ki poimenujejo delujoče osebe, so vneseni samo v moškem spolu, le izjemoma tudi v ženskem; pomanjševalnice so upoštevane v zelo omejenem obsegu, prav tako glagolski samostalniki. V majhni meri so navedeni pridevniki na -ský, -cký, -ový, -ovský, zanikane besede, predponski glagoli, sestavljenke s števniki, zaimki, prislovi. Predvsem pa se je avtor omejil v navajanju mednarodnih besed. Sprejel jih je le izjemoma, »če je njihova pisna in glasovna podoba močno drugačna od iste besede v slovenski redakciji«. Besed, ki so po obliki in pomenu enake slovenskim, avtor ni vnesel, razen če so razlike v pregibanju ali dolžini glasov. Ker so izvirne slovaške besede vedno naglašene na prvem zlogu, slovar naglasi ne zaznamuje. Ostrivci nad vokali in konzonanti pomenijo le dolžino glasu, ne mesto naglasi.

Ob branju dvojezičnih slovarjev, ki imajo navadno vnaprej določen obseg, se bralcu vsiljuje vprašanje, po kakšnih kriterijih so sestavljali izbirali besede za sprejem. Avtor pravi, da »slovar, ki je namenjen praktični rabi, hoče posredovati izbran besedni zaklad slovaškega jezika, kakor je v rabi in ga nahajamo v leposlovju včeraj in danes, v sodobni publicistiki, v poljudni znanosti in v pogovorni besedi«. To težavno nalogo je avtor ustrezno opravil, saj je izbiral besede nakaznemu namenu primerne. Vendar naj mi bo dovoljeno nekaj pripomb.

Kot je že zgoraj povedano, avtor v slovar ni sprejel besed, ki so po obliki in pomenu enake slovenskim. Verjetno je pod tem vidikom izpadel samostalnik voda, uvrščene pa so številne besede iz besedne družine, kot so: vodáren, vodička, vodna-